EVANJELIUM PODĽA JÁNA

Evanjelium podľa Jána je veľmi osobitým dielom. Obsahovo, spôsobom vyjadrovania i teologickým predstavením Ježiša sa odlišuje od pozostalých troch synoptických evanjelií. Sv. Klement Alexandrijský (*150 – † 215), významný učenec a kresťanský spisovateľ ranného kresťanstva ho nazval duchovným evanjeliom, pretože sa nesnaží len o vonkajšie „telesné“ predstavenie Ježiša, ale o preniknutie do duchovnej podstaty jeho osoby a účinkovania. Skôr než sa bližšie pozrieme na obsah evanjelia, povieme si niečo práve o špecifickosti tohto evanjelia, taktiež o spôsobe vyjadrovania, ktorým autor evanjelia vedie svojich čitateľov k odhaleniu duchovného posolstva, ďalej o kresťanskej obci, v ktorej a pre ktorú vzniklo, o jeho autorovi a cieli, pre ktorý ho autor napísal.

Špecifický charakter Evanjelia podľa Jána a jeho vzťah k iným evanjeliám

Evanjelium podľa Jána sa výrazne odlišuje od prvých troch evanjelií, ktoré nazývame synoptickými (z gr. synopsis – spoločný pohľad). Tie rozdiely sú na úrovni obsahu evanjelia i spôsobu vyjadrovania. Hoci Evanjelium podľa Jána zdieľa so synoptickými evanjeliami základnú kostru predstavenia Ježišovho života, ktorá je zložená z opisu ohlasovania Jána Krstiteľa, ohlasovania a verejného účinkovania Ježiša v Galileji, jeho smrti a umučenia v Jeruzaleme, zmŕtvychvstania po troch dňoch a zjavenia sa učeníkom v Jeruzaleme, v ďalších podrobnostiach sa od synoptikov odlišuje.

Zatiaľ čo synoptické evanjeliá hovoria o tom, že Ježišovo verejné účinkovanie sa uskutočnilo prevažne v Galileji alebo na ceste do Jeruzalema (Lukáš) a v Jeruzaleme Ježiš účinkuje tesne pred len svojou smrťou, Evanjelium podľa Jána hovorí o tom, že Ježiš v Jeruzaleme oslávil tri sviatky Paschy (Jn 2,23; 5,1; 12,1 a 13,1). Evanjelium podľa Jána stojí tak zároveň stojí na začiatku kresťanskej tradície o troch rokoch účinkovania Ježiša.

Niektoré príbehy, ktoré sa nachádzajú len v Evanjeliu podľa Jána

- Povolanie Ondreja, Flipa a Natanaela (1,35–51)
- Svadba v káne Galilejskej (2,1–12)
- Dialóg s Nikodémom (3,1–21)
- Stretnutie so Samaritánkou pri studni (4,1–42)
- Uzdravenie ochrnutého pri rybníku Betsata (5,1–18)
- Záchrana cudzoložnice pred kameňovaním (7,53 – 8,11)
- Uzdravenie muža slepého od narodenia (9,1–41)
- Vzkriesenia Lazara (11,1–44)
- Umývanie učeníkom nôh (13,1–20)
- Veľkňazská modlitba Ježiša (17,1–26)

- Zjavenie sa vzkrieseného a neveriaci Tomáš (20:24–29)

Ďalší dôležitý rozdiel spočíva v tom, že v Evanjeliu podľa Jána sa Ježišovo verejné účinkovanie uskutočňuje skôr v Jeruzaleme než v Galilei. Jeruzalem bol centrom židovského náboženstva v I. storočí po Kr. a Ježiš napĺňa svojím učením práve toto mesto spolu s jediným chrámom ako miestom prítomnosti Boha a navyše od 7. kapitoly špecificky počas židovských sviatkov. Priestorovo a teda aj časovo Ježiš napĺňa svojou mesiášskou činnosťou židovské náboženstvo.

Ďalším rozdielom od synoptických evanjelií je, že v Ježišovom ohlasovaní takmer úplne (okrem J 3,3.5) absentuje pojem a téma Božieho (nebeského) kráľovstva. Naproti tomu je v dialógu Ježiša s Pilátom zvýraznené, že v Ježišovi prichádza kráľovstvo, ktoré nie je z tohto sveta (J 18,36). Samotný Ježiš teda vo svojej osobe, učení a skutkoch stelesňuje Božie kráľovstvo.

V Evanjeliu podľa Jána na rozdiel od synoptických evanjelií nenachádzame žiadne exorcizmy, opisy uzdravenia posadnutých zlým duchom, ani podobenstvá. Len dva texty – alegórie o dobrom pastierovi Jn 10 a o viniči a ratolestiach Jn 15,1-8 – pripomínajú obrazný spôsob rozprávania, ktorý dobre poznáme z prvých troch evanjelií.

Evanjeliové rozprávania (známe zo synoptických evanjelií), ktoré sa nenachádzajú v Evanjeliu podľa Jána

- Žiadne príbehy týkajúce sa Ježišovho narodenia
- Žiadna zmienka o pokrstení Ježiša
- Nič sa nehovorí o pokúšaní Ježiša
- Nič sa nehovorí o tom, žeby Ježiš jedol s mýtnikmi a hriešnikmi
- Chýba opis Ježišovho premenenia
- Žiadne odsúdenie bohatých alebo výzva k pomáhaniu chudobným
- Chýba výzva k obráteniu (či už od Jána Krstiteľa alebo od Ježiša)
- Chýba predpoveď zničenia Jeruzalema (porov. však 2,19-22)
- Chýba opis ustanovenia eucharistie (porov. však 6,53-56)
- V Evanjeliu podľa Jána takmer úplne chýba predpoveď druhého Pánovho príchodu (okrem 21,22-23)

Pre toto posledné novozákonné evanjelium sú naproti tomu charakteristické obsiahle reči, dialógy a monológy. Ony prehlbujú význam Ježišových zázrakov, ktoré majú v Evanjeliu podľa Jána špecifickú podobu a funkciu. Čo je tiež dôležité, evanjelista ich nazýva pojmom znamenia / znaky,

pretože ich úlohou je odkazovať (to je úlohou každého znaku) na inú (hlbšiu) skutočnosť Božieho zjavenia. V synoptických evanjeliách sa nachádza množstvo opisov zázrakov a uzdravení, naproti tomu v Evanjeliu podľa Jána je ich sedem. Číslo sedem má pritom symbolickú hodnotu a znamená plnosť. Odráža to tiež záľubu autora evanjeliu v používaní číselnej symboliky a obraznosti vo všeobecnosti.

Sedem znamení Ježiša

1. Premena vody na víno na svadbe v Káne Galilejskej (2,1-11)
2. Uzdravenie syna kráľovského úradníka (4,46-54)
3. Uzdravenie ochrnutého pri rybníku Betsata (5,1–18)
4. Rozmnoženie chleba (6,1-15)
5. Ježiš kráča po vode Galilejského jazera (6,16-21)
6. Uzdravenie slepého od narodenia (9,1-41)
7. Vzkriesenie Lazára (11,1-44)

Z hľadiska použitej slovnej zásoby je posledné evanjelium najchudobnejšie zo štyroch evanjelií. Ján používa iba 1 011 rôznych slov – oproti 1 345 Markovým, 1 691 Matúšovým a 2 055 Lukášovým. Táto chudobná slovná zásoba sa však paradoxne ukazuje ako bohatstvo evanjelia. Autor evanjelia sa vyhýba synonymom a používa obmedzený počet termín v presne určenom význame a zameriava sa tak vždy na to podstatné a približuje čitateľa k hĺbke tajomstva (jednoduché symboly ako voda, chlieb... čoraz viac privádzajú k dôkladnému štúdiu). V Jánovom evanjeliu chýbajú dôležité výrazy zo synoptikov a naopak, výrazy, ktoré sa často vyskytujú v Jánovi, sa málo alebo skoro vôbec nenachádzajú u synoptikov.

Tieto rozdiely – hoci aj isté podobnosti – vedú k otázke o vzťahu Evanjelia podľa Jána k ďalším trom novozákonným evanjeliám. Staršie, tradičné (nie celkom odborné) vysvetlenia vychádzali z presvedčenia, že autorom evanjelia je Ján apoštol, a teda, že evanjelium sa opiera na očitom svedectve. Preto bolo evanjelium považované za rozprávanie, ktoré malo väčšiu hodnotu než Evanjelium podľa Lukáša alebo Evanjelium podľa Marka (neboli napísané očitými svedkami). Klasické Ježišove životopisy sa opierali o Evanjelium podľa Jána a predstavovali tri roky účinkovania Ježiša. Do základnej štruktúry Evanjelia podľa Jána boli dopĺňané viac či menej pasujúce pasáže zo synoptických evanjelií podľa predpokladaného chronologického poradia. Rozdiely boli vysvetľované tak, že Ján apoštol si v staršom veku prečítal synoptické evanjeliá a rozhodol sa ich doplniť svojimi spomienkami (meditatívneho charakteru).

V posledných dvoch storočia však prevažuje viac odborný pohľad. V Evanjeliu podľa Jána nenachádzame totiž žiadne priame potvrdenie, žeby (a ako) Ján chcel doplniť synoptikov. Ako sa však

ukazuje autor evanjelia prišiel do kontaktu s obsahom minimálne Evanjelia podľa Marka, najpravdepodobnejšie ústne hlásaným ešte pred jeho napísaním. No svoje evanjelium píše nie v snahe doplniť iné evanjeliá, ale so svojím vlastným zámerom a zohľadňujúc potreby adresátov.

Špecifický spôsob vyjadrovania

Autor evanjelia na dosiahnutie svojho teologického cieľa používa zvláštne štylistické prostriedky, medzi ktoré patrí napríklad **poetická forma**. Niekoľko pasáží má vyslovene poetický štýl (napríklad Prológ 1,1-18 alebo Ježišova veľkňazská modlitba v 17. kap.). Tento poetický štýl môžeme postrehnúť aj v slávnostnom štýle Ježišových výpovedí v jeho rozsiahlych rečiach. Poetický charakter má starozákonné pozadie. V Starom zákone Božia reč, sprostredkovaná skrze prorokov, alebo ako božská múdrosť, má poetický charakter na rozdiel od ľudskej komunikácie prozaickejšieho charakteru. Ježiš ako Božie slovo prichádza od Boha a preto i jeho reč má božský charakter.

Je veľmi zaujímavé, ako autor evanjelia používa **situáciu nepochopenia** medzi Ježišom a jeho spoludiskutujúcimi alebo poslucháčmi. Teologickým pozadím využitia takýchto situácii je fakt vtelenia Ježiša. On prichádza z neba a musí o nebeských, nadprirodzených skutočnostiach hovoriť „pozemským“ spôsobom. Preto je v evanjeliu tak často použitý obrazný spôsob vyjadrovania, symboly a metafory. V dialógoch sa však stáva, že spoludiskutujúci vníma len doslovnú a nie obraznú, prenesenú úroveň Ježišovej výpovede. Takéto nie úplné pochopenie Ježišovej výpovede mu však umožňuje viac prehĺbiť význam jeho slov (porov. Jn 2,19-21; 3,3-4; 4,10-11; 6,26-27; 8,33-35; 11,11-13). Častým objavovaním sa situácií nepochopenia zároveň autor evanjelia upozorňuje čitateľa: ak ty nechceš byť považovaný za nechápajúceho, musíš vykročiť poza doslovnú úroveň, musíš začať čítať evanjelium duchovne.

Evanjelium podľa Jána je zvláštne aj tým, že slová v ňom majú neraz **viacnásobný význam,** niekedy sú tak použité ako súčasť techniky nepochopenia, niekedy chce autor evanjelia jednoducho poukázať na to, že Ježišovo zjavenie má viac významov a rovín. Ježišove slová majú neraz viacnásobný význam, nie pre všetkých jeho poslucháčov dostihnuteľný. Tento viacnásobný význam slov vychádza z gréckej pôvodiny, alebo ich semitského (hebrejského či aramejského) pozadia (porov. 3,3.8). Takými slovami sú napr. vyzdvihnutie 3,14; 8,28; 12,24 (ukrižovanie alebo návrat k Otcovi); živá voda 4,10 (voda pramenitá i tá, ktorá dáva život); „zomrieť za“ 11,50-52 (obetovať svoj život namiesto niekoho, v prospech niekoho). Samotný evanjelista neraz tvorí text tak, aby čitateľ odkrýval viaceré významové úrovne rozprávania alebo metafory. Je to pochopiteľné vzhľadom na okolnosti v ktorých evanjelium vzniklo, vrátane viacerých etáp vzniku a rôznych období života Jánovskej komunity. Význam Ježišovho historického pôsobenia, odhaľuje nielen význam toho, kým bol naozaj Ježiš z Nazareta, ale aj význam odrážajúci situáciu komunity veriacich. Napríklad text Jn 2,18-22, ktorý obsahuje predpoveď zbúrania

chrámu je vysvetlený ako obraz ukrižovania a zmŕtvychvstania. Tzv. reč o chlebe živote sa vzťahuje najskôr na Božie zjavenie a múdrosť (6,35-51) a následne na eucharistiu (6,51b-58). Baránok Boží (1,29.36) je apokalyptický baránok ale aj paschálny baránok, no aj trpiaci služobník, ktorý ako baránok ide na zabitie.

Evanjelista prejavuje v evanjeliu aj zmysel pre humor, neraz používa **iróniu,** pričom ide zvláštnu kombináciu viacvýznamovosti a nepochopenia. Spočíva v tom, že Ježišovi oponenti niečo o ňom vyhlásia, čo je na doslovnej úrovni urážlivé, ponižujúce, sarkastické, alebo nevhodné, no v hlbšom význame sú tieto výpovede pravdivé, lebo prezrádzajú hlbokú teologickú pravdu – 3,2; 4,12; 6,42; 7,35; 9,40-41; 11,50.

Cirkevná obec Jánovho evanjelia

Každé evanjelium vznikalo pre potreby konkrétnej cirkevnej obce, ktorej bolo adresované. Evanjeliá neboli písané abstraktne a všeobecne, ale odzrkadľovali myslenie a kultúru čitateľov, ktorým boli adresované, aby tak dokázali prehĺbiť ich vieru v Ježiša ako Mesiáša, Božieho syna. Okrem Evanjelia podľa Jána sa v Novom zákone nachádzajú aj tri listy, ktoré sú s evanjeliom spojené nielen prostredníctvom pripisovaného autora (Jána, porov. najmä Zjv 1,1), ale najmä podobným spôsobom myslenia, termínmi a rovnakým chápaním viery. Všetky tieto štyri diela boli napísané v rôznych obdobiach Cirkvi a reagujú na rôzne problémy a podnety veriacich. Sú vlastne stopami rôznych období v živote spoločenstva, pre ktoré a vnútri ktorého boli napísané.

O tomto spoločenstve môžeme povedať, že bolo pomerne uzavretým spoločenstvom, spočiatku vnútorne sceleným, ktoré si prechádzalo rôznymi problémami. Toto spoločenstvo sa občas nazýva Jánova obec, podľa autority (apoštola?) Jána, okolo ktorej táto obec vznikla alebo Jánova škola, keďže v tejto obci bolo posolstvo systematicky prehlbované a ďalej odovzdávané, podobne ako sa to dialo v antických filozofických alebo židovských rabínskych školách.

Ešte skôr než bolo napísané evanjelium, sa v Palestíne, alebo v jej blízkosti vytvorilo spoločenstvo ľudí veriacich v Ježiša prevažne židovského pôvodu, medzi ktorými boli aj takí, ktorí spočiatku za mesiáša považovali Jána Krstiteľa. Pre toto spoločenstvo bolo charakteristické, že verilo v Ježiša ako toho, ktorý naplnil starozákonné mesiášske očakávania, spájané s osobou Mojžiša, ale aj chápané vo svetle starozákonnej múdrosti. K tejto skupine sa pripojili aj Židia z blízkosti Samárie, ba dokonca aj samotní Samaritáni. Títo veriaci uverili v Ježiša prevažne vnútri židovského náboženstva, opierali sa o svedectvo a autoritu „milovaného učeníka“, ktorý sa pripojil k Ježišovi počas jeho verejného účinkovania a patril ku kľúčovým postavám medzi Ježišovými učeníkmi. V evanjeliu vystupuje bez mena (pozri časť venovanú autorovi evanjelia). V tomto období bolo evanjelium hlásané predovšetkým ústne, i keď mohli vzniknúť už kratšie zápisy Ježišových znamení. Žido-kresťania tohto spoločenstva sa postupne dostávajú do konfliktu s oficiálnym judaizmom, reprezentovaným na mieste,

kde žili, rôznymi predstavenými judaizmu – farizejmi a učencami. Avšak aj spomedzi nich viacerí uverili v Ježiša (porov. Jn 3; najmä však Jn 12,42). Napätie narastalo, až kým po zbúraní Jeruzalemského chrám Rimanmi v r. 70 n.l., nedošlo k vylúčeniu tejto skupiny zo synagogálneho spoločenstva a jej veriaci začali byť vnímaní ako heretici (porov. 9,22; 12,42, 16,2).

Vtedy sa toto spoločenstvo aj pod vplyvom vonkajšieho nátlaku niekedy medzi rokmi 70-80 n.l. presunulo do diaspory, pravdepodobne do okolia Efezu, kde sa vo svojej misii obrátili na Grékov (porov. 7,35; 12,20-23). Vtedy vznikla aj prvá podoba evanjelia, kratšieho než dnes. Táto zmena prostredia vysvetľuje aj prenikanie sa v evanjeliu židovského a gréckeho (helenistického) myslenia. Hoci je evanjelium vo svojom jadre židovské (sústreďuje sa na Jeruzalemský chrám, Ježiš ohlasuje evanjelium počas židovských sviatkov – porov. Jn 7 – 10; v evanjeliu je mnoho starozákonných symbolov, napr. vinič, pastier, manna, Boží baránok, atď. Vzhľadom na to, že medzi jeho adresátmi / čitateľmi sú aj takí, ktorí nepochádzajú z židovského prostredia, autor evanjelia vysvetľuje a prekladá viaceré semitské slová a tituly (porov. napr. 1,38.41.42). Kresťania tohto spoločenstva však zažili aj nenávisť od neveriacich v Ježiša, a preto sa toto spoločenstvo trochu uzatvára do seba a snaží sa vymedziť voči nenávisti sveta (17,15-16; 14,30; 16,33). Boli si vedomí aj toho, že mnohí veriaci v Ježiša nepochopili úplne správne jeho poslanie, misiu alebo učenie o eucharistii (porov. 6,60-69). V evanjeliu sú symbolizovaní samotnými Ježišovými učeníkmi, ktorí ho počas jeho života nechápu a potrebujú skúsenosť zmŕtvychvstania a moc Ducha Svätého (Jn 2,22; 14,26).

Po napísaní evanjelia začali niektorí veriaci (v dobrej viere v reakcii na tých, čo neprijali Ježiša ako Božieho syna) až príliš zdôrazňovať Ježišovo božstvo na úkor jeho človečenstva, čo viedlo k prehnaným postojom, že dôležité je len to, čo je duchovné a prítomné v ľudskom poznaní, a to, čo prežíva človek v tele, je nepodstatné (tzv. protognóza). Na to reaguje komunita prehĺbením evanjeliového posolstva, jeho premeditovaním a prečítaním / doplnením v novej perspektíve (tzv. relektúra). Vzniká teda nová redakcia evanjelia doplnená o niektoré texty (napríklad kapitoly 15 – 17 a pravdepodobne aj prológ Jn 1,1-18) a následne aj 1. a 2. Jánov list (okolo r. 90). V evanjeliu nachádzame vyjadrenie, že Slovo „*sa stalo telom*“ (Jn 1,14), čo 1. Jánov list zvýrazňuje ešte silnejšie, „*Každý duch, ktorý vyznáva, že Ježiš Kristus prišiel v tele, je z Boha*“ (1 Jn 4,2). Z tejto viery vyplývali aj dôležité etické dôsledky pre kresťanov, u ktorých sa zvýrazňovalo, že nielen poznanie Ježiša a viera v neho sú dôležité, ale ako sa táto viera v Ježiša a láska k nemu pretavuje do praktického ľudského správania a morálky. Porov. „*My milujeme, pretože on prvý miloval nás. Ak niekto povie: »Milujem Boha«, a nenávidí svojho brata, je luhár. Veď kto nemiluje brata, ktorého vidí, nemôže milovať Boha, ktorého nevidí. A toto prikázanie máme od neho: aby ten, kto miluje Boha, miloval aj svojho brata“* (1 Jn 4,19-22).

V Jánovom spoločenstve bohužiaľ došlo k rozkolu a to aj kvôli tomu, že nebola rešpektovaná autorita pastierov a učiteľov cirkvi, čo sa odzrkadľuje aj v 3. Jánovom liste, ktorý hovorí o Diotrefovi

tvrdiacom, že jedine Duch je učiteľ a neprijíma bratov a „*spolupracovníkov pravdy*“ (3 Jn 8-19). Okrem 3 Jánovho listu v tomto období (niekedy okolo r. 100) vzniká aj výsledná podoba evanjelia, ku ktorému bola pripojená 21. kapitola, v ktorej Peter dostáva pastierske poverenie a vystupuje v jednote s učeníkom, ktorého Ježiš miloval. Toto zvýrazňovalo jednotu jánovského spoločenstva s celou Cirkvou

Autorstvo

Samotné evanjelium nepodáva meno svojho autora. Hovorí však o očitom svedkovi (19,35), ktorým je „*milovaný učeník Ježiša*“ (19,26). Podľa 21,20.24 tento anonymný milovaný učeník dáva svedectvo a „*napísal tieto veci*“. Staroveká tradícia stotožňovala tohto anonymného učeníka s Jánom apoštolom – Zebedejovím synom. Tento predpoklad bol založený na tvrdení dôležitej cirkevnej autority a významného kresťanského spisovateľa sv. Ireneja (+ cca 180 nl.). Sv. Irenej vychádzal z predpokladu, že Jn; 1-3 Jn, a knihu Zjv napísal ten istý autor, ktorý sa v Zjv 1,1.4 nazýva Jánom. Irenej tak stotožnil tri osoby – milovaného učeníka, staršieho (presbytera) z 2Jn 1 a 3 Jn 1, a vizionára Jána s Jánom apoštolom. Hoci táto identifikácia v prvých storočiach nebola samozrejmá, neskôr sa stala všeobecne akceptovanou. Sv. Irenej v prípade evanjelia vychádzal z pozorovania, že v tomto evanjeliu sa Ján Apoštol, ktorý v synoptických evanjeliách vystupuje v trojici s Jakubom a Petrom, nikde neobjavuje (okrem 21,2). Zdalo sa byť teda zvláštne a nezvyčajné, že evanjelium mlčí o takejto prominentnej osobe. V Evanjeliu podľa Jána s Petrom vystupuje práve milovaný učeník, a preto bol tento stotožnený s Jánom, ktorý nepísal o sebe menovite zo skromnosti.

Bol však naozaj Ján apoštol tým milovaným učeníkom? Problém spočíva v tom, že tento milovaný učeník sa objavuje až v druhej polovici evanjelia (od 13 kap.), ktorá opisuje udalosti spojené s rozlúčkovou rečou (Jn 13 – 17), umučením Ježiša (Jn 18 – 19) a jeho vzkriesením (Jn 20-21).

Milovaný učeník v Evanjeliu podľa Jána

- Spočíva v Ježišovom lone počas poslednej večere (13,23);
- Je prostredníkom medzi Petrom a Ježišom (13,24-25);
- Vovádza Petra na nádvorie veľkňazovho domu (18,15-16)
- Stojí pod krížom, Ježiš mu zveruje svoju matku (19,26–27)
- Je svedkom toho, ako krv a voda tečú z Ježišovho boku (19,34-35)
- Predbieha Petra na ceste do Ježišovho robu vo veľkonočné ráno (20,4)
- Ako prvý uverí vo vzkriesenie (20,8)
- Petrovi odhalí, že tajomnou postavou je Ježiš (21,7)
- Jeho osud nie je tým, čo má zaujímať Petra (21,21-23)
- Napísal tieto veci, jeho svedectvo je pravdivé (21,24; porov. 19,35)

Na druhej strane vôbec sa neobjavuje počas Ježišovej verejnej činnosti, ktorá sa okrem iného uskutočnila v Galilei, odkiaľ práve Ján apoštol pochádzal. Taktiež sa v Evanjeliu podľa Jána neobjavuje v tých udalostiach, ktorých sa podľa synoptických evanjelií zúčastnil. Preto podľa niektorých odborníkov milovaný učeník nebol Ján apoštolom, ale anonymným učeníkom pochádzajúcim z Jeruzalema, ktorý sa k Ježišovi pripojil počas záverečnej fázy jeho účinkovania a neskôr získal u istej časti kresťanov uznanie. Identifikovanie učeníka, ktorého Ježiš miloval patrí k najväčším záhadám výkladu Nového zákona. Napríklad Martin Luther ho stotožňuje s Lazárom, o ktorom je v evanjeliu dvakrát zmienka, že ho Ježiš miloval (11,5.36). No, okrem tohto názoru sa objavili aj iné pohľady a teórie. Významný odborník James Charlesworth ich vymenoval viac než dvadsať. Aj keď táto otázka nakoniec nebude zodpovedaná, napriek istým ťažkostiam sa javí byť pravdepodobným pohľad, že učeníkom, ktorého Ježiš miloval je ten, ktorého povolal ako rybára ľudí (Mk 1,19-20), a ktorý sa neskôr stal pilierom Cirkvi (Gal 2,9), teda Ján apoštol.

Obsah evanjelia a jeho posolstvo

Evanjelium podľa Jána je veľmi obsahovo veľmi bohaté a vnútorne členité. Viacerí odborníci upozorňujú na to, že myslenie a vyjadrovanie sa evanjelistu nie je jednoduché. Autor evanjelia bol Žid s hebrejským, semitským myslením, ktoré je iné ako európske, čo môže sťažovať slovenskému čitateľovi sledovanie myšlienkového prúdu a výstavby argumentácie. Môžeme si všimnúť, že evanjelista používa zvláštne spôsoby sformovania jednotlivých pasáži a zároveň prepojenia týchto pasáží.

V priebehu stáročí, počas ktorých rôzni teológovia a autori interpretovali a vykladali Evanjelium podľa Jána, vznikli rôzne návrhy, ako ho rozdeliť, pričom si autori všímali napríklad geografické kritérium, časové (evanjelium malo odrážať sedem dní stvorenia alebo malo byť vybudované podľa schémy židovských sviatkov), alebo paralelné či koncentrické štruktúry, atď.

Viacerí významní teológovia a odborníci na toto evanjelium (napr. de la Potterie, Brown, Schnackenburg) však poukázali na to, že základnou ideou evanjelia je zjavenie Ježiša Krista. Počas poslednej večere s učeníkmi Ježiš predstavuje dve základné fázy svojho účinkovania, teda zjavenia: „*Vyšiel som od Otca a prišiel som na svet; a zasa opúšťam svet a idem k Otcovi*“ (Jn 16,28)“. V samotnom evanjeliu sú následne tieto dve fázy reflektované ako účinkovanie Ježiša vo svete (prvá fáza) a návrat Ježiša k Otcovi (druhá fáza). Koniec prvej fázy, koniec verejného účinkovania Ježiša je naznačený na konci 12. kapitoly, keď evanjelista so smútkom uzatvára Ježišovo verejné účinkovanie slovami: „*Hoci pred nimi robil také znamenia, neverili v neho*“ (Jn 13,37). Preto Ježiš v tom momente začína svoj odchod zo sveta a uzatvára sa pred tými, ktorí ho odmietli: *„Potom odišiel a skryl sa pred*

nimi“ (Jn 13,36). Začiatok druhej fázy Ježišovho zjavenia je následne výrazne naznačený na začiatku 13. kapitoly: „*Bolo pred veľkonočnými sviatkami. Ježiš vedel, že nadišla jeho hodina odísť z tohoto sveta k Otcovi*“ (Jn 13,1).

Máme tak dve časti evanjelia (I. 1 – 12; II. 13 – 21), ktoré sa začína Prológom (1,1-18). Keďže 21. kapitola je vnímaná ako neskorší dodatok, na čo môže poukazovať aj tzv. prvé zakončenie evanjelia 20,30-31, tak posledná kapitola evanjelia je vnímaná ako jeho epilóg.

Základná štruktúra Evanjelia podľa Jána

Prológ 1,1-18

1. časť: Kniha znamení 1,19 – 12,50

2. časť: *Kniha chvály* 13,1 – 20,31

Epilóg 21,1-25

Prvá časť sa nazýva **Knihou znamení**, pretože predstavuje Ježišovo verejné účinkovanie a zjavenie sa svetu, ktoré sa uskutočňovalo aj prostredníctvom znamení. Slovo znak / znamenie *(gr. semeion)* je v prvej časti evanjelia použité šestnásťkrát a potom sa už neobjavuje, až v prvom závere evanjelia (20,30). Druhá časť je nazvaná **Knihou chvály** pretože predstavuje posledné dni Ježišovho života, kedy nastáva čas – slovami evanjelia – oslávenia Syna v Otcovi a Otca v Synovi (17,1, porov. 13,1; 7,38; 12,16.23-24).

PROLÓG (1,1-18)

Evanjelium sa začína slávnostným, poetickým hymnom, ktorý funguje ako vstupná brána do evanjelia. Sú v ňom obsiahnuté podstatné prvky témy zjavenia a načrtnutý charakter odpovede ľudí. Uvádza, kým je Ježiš Kristus a aký je jeho význam pre ľudí a svet. Hoci nejde o rozprávanie, ale o poéziu, prológ postupne predstavuje dejinné zjavenie Slova a z toho vyplývajúce prijatie alebo neprijatie ľuďmi. Ježiš je božím bytím, Slovom (1,1.14) a svetlom (1,5.9), no predovšetkým Božím Synom (1,14-18). Existuje od počiatku všetkého, ale v istom historickom momente prišiel na svet (1,14). Do dejín tohto zjavenia Slova sú zároveň votkané reakcie ľudí: „*Prišiel do svojho vlastného, a vlastní ho neprijali. Ale tým, ktorí ho prijali, dal moc stať sa Božími deťmi: tým, čo uverili v jeho meno,* (Jn 1,11-12).“ Takto podobne sú spracované všetky témy z prológu, ktoré budú v evanjeliu ďalej ešte rozvinuté (téma pravdy, slávy, života, svetla, Syna, ktorý zjavuje Otca, atď.)

1. ČASŤ: KNIHA ZNAMENÍ 1,19 – 12,50

Táto časť predstavuje Ježišovo verejné účinkovanie. V Evanjeliu podľa Jána je Ježiš ukázaný v procese osobného stretnutia s rôznymi ľuďmi, ktorí odpovedajú na jeho zjavenie. Od prvých epizód verejného účinkovania Krista je ukázaná univerzálnosť jeho diela a posolstva – stretáva sa s predstaviteľom oficiálneho židovského náboženstva Nikodémom (kap. 3), s predstaviteľkou sektársky vnímaných Samaritánov (Jn 4,1-42) a nakoniec s pohanským kráľovským úradníkom (4,43-54). Ježišovo zjavenie si vyžaduje od ľudí odpoveď, ktorá je neraz negatívna, ako to už naznačili slová prológu, a ako to na konci I. časti evanjelia zhrňuje evanjelista: „*Hoci pred nimi robil také znamenia, neverili v neho; aby sa splnilo slovo, ktoré povedal prorok Izaiáš: »Pane, kto uveril tomu, čo sme hlásali, a Pánovo rameno sa komu zjavilo?«. Preto nemohli uveriť, lebo Izaiáš ešte povedal: »Oslepil im oči a zatvrdil im srdce, aby očami nevideli a srdcom nechápali a neobrátili sa - aby som ich nemohol uzdraviť*«“ (Jn 12,37-41 SSV).

Úvod – Prvé dni Ježišovho účinkovania (1,19-51) Počiatok verejného účinkovania v súlade s evanjeliovou tradíciou predstavuje postavu Krstiteľa a prvé svedectvá o Ježišovi Mesiášovi skoncentrované do rozmedzia jedného týždňa (porov. „druhý / nasledujúci deň“ vo v. 29.35.43 a „tretí deň“ v Jn 2,1). Máme teda svedectvo Jána Krstiteľa o sebe samom pred predstaviteľmi oficiálneho judaizmu (1,19-28: prvý deň). Krstiteľ vysvetľuje vlastnú rolu a poslanie. Nasleduje jeho svedectvo adresované učeníkom (1,29-34: druhý deň). V Evanjeliu podľa Jána úlohou Jána Krstiteľa nie je pokrstiť Ježiša, ale vydať o ňom svedectvo (ako o Božom baránkovi). Na ďalší deň dvaja učeníci Jána Krstiteľa, nasledujú Ježiša (1,35-42: tretí deň). Potom za Ježišom prichádzajú ďalší učeníci (Filip a Natanael) a Ježiš je postupne ukázaný, ako ten, kto je predpovedaný Mojžišovou Tórou a prorokmi, t.j. „ako Boží Syn a kráľ Izraela“ (1,43-51: štvrtý deň).

Nasleduje **prvá časť diptychu** Ježišovho zjavenia a ľudských reakcií **(kap. 2 – 4).** Prvá epizóda, „*prvé znamenie“* – svadba v Káne – ktorá sa uskutočnila „na tretí deň“ (po štyroch predchádzajúcich dňoch, porov. 2,1) funguje ako most, pretože uzatvára predchádzajúcu sekciu dní. Tí učeníci, ktorí išli za Ježišom sú teraz s ním v Káne a uveria v neho. Zároveň sa otvára nová časť „od Kány do Kány“, ktorá sa končí v 4,54, druhým znamení, ktoré sa tiež uskutočnilo v Káne Galilejskej (porov. 4,46). **Svadba v Káne Galilejskej (2,1-11)** je prvé zo znamení (2,11), ktoré zjavujú Božiu skutočnosť, ktorá nastáva spolu s Ježišom. Je ňou najskôr mesiášska svadba, ktorou je obnovená zmluva medzi ľudom a Bohom. Rozprávanie je naplnené rôznymi symbolmi (víno, voda, číslo 6, nádoby na očisťovania, samotná svadba, atď.) Zároveň tu dôležitú úlohu zohráva Mária, ktorú Ježiš nazýva „ženou“ (2,4). Druhýkrát sa v evanjeliu Mária objavuje až v pod krížom, kde je nazvaná rovnako (19,26).

Z Galileji sa Ježiš presúva do Jeruzalema (2,12), kde **v chráme vykonáva prorocký čin (2,13-22).** Vyhnanie peňazomencov a kupcov z chrámu má paralelu v synoptickom rozprávaní o vyčistení chrámu

(Mk 11,15-19.27-29 a par.), pričom však v synoptických evanjeliách sa toto rozprávanie nachádza na konci Ježišovho verejného účinkovania a tesne pred jeho umučením, u Jána to je však na začiatku. Ježišova autorita vo vzťahu k židovskému náboženstvu, reprezentovanému jeho kultovým centrom, chrámom, je tak zvýraznené od samého začiatku evanjelia. Následná polemika Ježiša so Židmi odhaľuje dve skutočnosti: 1) v zmŕtvychvstalom Ježišovi bude prítomná plnosť všetkých darov, ktoré až do svojho zbúrania (v r. 70 n.l.) stelesňoval jeruzalemský chrám (2,29-21) ; 2) na pochopenie Ježišových slov a činov je nevyhnutná skúsenosť vzkriesenia a svetlo Ducha Svätého (2,22). Nasleduje opäť **premostenie (2,23-25)** medzi udalosťami v chráme a dialógom Ježiša s Nikodémom. V tejto krátkej pasáži je zvýraznené, že viera, ktorá je postavená na znameniach nie je úplne autentická.

Dialóg Nikidéma s Ježišom (3,1-21) – Práve s takouto nedostatočnou vierou prichádza k Ježišovi predstaviteľ oficiálneho Judaizmu – Nikodém. Jeho príchod v noci symbolizuje, že ešte nedokázal úplne prijať svetlo (porov. 1,4-5). Ježiš mu ukazuje, že na prekonanie neadekvátnosti viery je potrebné znovu sa narodiť z Boha (3,3). Nikodém tento prerod nedokáže pochopiť, pretože ako predstaviteľ Judaizmu stále rozmýšľa len v rámci telesného zrodu života. Ježiš však ukazuje existenciálnu premenu, ktorú dáva voda krstu a moc Ducha Svätého (3,5-8). Následne sa dialóg mení na Ježišov monológ – Nikodém sa stráca zo scény)do tmy?) – jeho postupný prerod je neskôr ukázaný v 7,50-52 a 19,39-42. Ježiš vo svojom typickom monológu (3,10-21) predstavuje posolstvo spásonosného vtelenia: On je Boží syn, ktorý prišiel na svet, aby ho zachránil (spasil), takže každý človek, ktorý sa s ním stretol prechádza akoby súdom, ktorý mu dáva záchranu – ak verí -, alebo potupu ak neprijíma Ježiša. V poslednom svedectve Jána Krstiteľa o Ježišovi (3,22-30) je posledný krát vyjasnené, že Ján Krstiteľ si nerobí nároky na mesiášske poslanie, pretože jedine Ježiš Kristus je pravým ženíchom Božieho ľudu, t.j. mesiášom prinášajúcim novú zmluvu.

Ježišova (pre dejiny spásy nutná) cesta z Júdska do Galiley vedie cez Samáriu (4,3-4), kde Ježiš pri studni **stretáva samaritánsku ženu (4,5-26)**. Tento obraz je súčasťou v evanjeliu prítomnej symboliky, ktorá zvýrazňuje lásku Boha (ženícha) k vyvolenému ľudu (neveste). Samaritánkin neusporiadaný život symbolizuje nevernosť Samaritánov jedinému Bohu. Ježiš vyvádza Samaritánku (a jej ľud) z nevernosti a zároveň pozdvihuje na vyššiu úroveň uctievania a vzťahu k Bohu „*v duchu a pravde*“ (Jn 4,21-23). Samaritánkina postupne dozrievajúca viera jej umožňuje byť svedkyňou Ježiša uprostred svojho ľudu (4,40-42). Následne slová Samaritánov, „*Už veríme nielen pre tvoje slovo, ale sami sme počuli a vieme, že toto je naozaj Spasiteľ sveta.*“ (Jn 4,42), vyjadrujú Jánovu teológiu, že podstata viery tkvie v osobnom kontakte s Ježišom. Táto história pravdepodobne reflektuje historickú situáciu, keď sa súčasťou Jánovho spoločenstva stala aj časť Samaritánov, ktorí uverili v Ježiša.

Druhý znak v Káne (4,43-54) uzatvára túto časť. S Ježišom sa nakoniec stretáva pohan – kráľovský úradník. Jeho viera je predstavená v kontraste s nedostatočnou vierou Ježišových rodákov. Nikodémovi Ježišovi hovoril o novom životodarnom zrodení, samaritánke hovoril o novej životodarnej vode a teraz sám dáva život sluhovi pohana. Čitateľ tak pomaly odkrýva pravdu o Ježišovi ako darcovi života, ktorá naplno zaznie v Jn 5,21.

Nasleduje **druhá časť diptychu** Ježišovho zjavenia a ľudských reakcií **(kap. 5 – 10**), ktorá je situovaná do kontextu židovských sviatkov. Tie boli v židovskom náboženstve novozákonného obdobia sprítomnením Božích darov pre vyvolený národ. V kap. 5 – 10 sú obsiahnuté všetky základné židovské sviatky: šabat, pascha, sviatok stánkov, sviatok posvätenia chrámu (chanuka). Ježiš vystupuje uprostred sviatkov a odkrýva, že Božie dary sprítomňované sviatkami teraz práve ňom dosahujú svoju plnosť.

Počas šabatu (porov. 5,1.10) Ježiš uzdravuje ochrnutého a tak mu dáva život (5,1-47). V tomto rozprávaní sa prvý krát výraznejšie uplatňuje kombinácia znaku / zázraku a diskurzu / dialógu, ako typická jánovská technika rozprávania, ktorá odhaľuje hlbší význam a posolstvo znamenia. Ježiš uzdravuje nehybného muža, ktorému roky nedokázal nikto a nič pomôcť (žiadna náboženská inštitúcia ani jej predstavitelia), až (len) samotný Kristus. Ježiš následne svoje porušenie šabatu ospravedlňuje svojou autoritou, ktorú má od Otca (5,17n). Ježiš zvýrazňuje svoju jednotu s Otcom v rozsiahlej reči (5,19-30) a následne predstavuje päť argumentov (5,31-41), ktoré dosvedčujú Ježišovu autoritu a jednotu s Otcom: svedectvo Otca, svedectvo Jána Krstiteľa, diela Ježiša, Písmo a nakoniec autorita Mojžiša, ktorý písal o Ježišovi.

Počas sviatku Paschy (Veľkej noci) **Ježiš rozmnožuje chlieb a ryby a hovorí o sebe ako chlebe života (6,1-71).** Zázrak rozmnoženia chlebov je dobre známy zo synoptickej tradície, ale v Evanjeliu podľa Jána má vlastné teologické spracovanie. Dôraz je položený na eucharistickom význame tejto udalosti. Kombinácia zázračného rozmnoženia chlebov so zázračným chodením po vode pripomína Mojžišove zázraky počas Exodu po prvej Pasche, a to dar manny a prekročenie Červeného mora. V kontexte sviatku paschy teda rozmnoženie chleba pripomína zázračné nakŕmenie Izraelitov chlebom z neba – mannou. Ježiš však zvýrazňuje, že to on dáva pravý chlieb z neba, ktorý ich zasýti naveky a poskytuje im skutočný život. Ježišova následná reč vo svojich dvoch častiach odkrýva, že Ježiš sýti svojich nasledovníkov: 1) svojím učením (porov. 6,35-51a); 2) eucharistiou (6,51b-58). V reakcii na Ježišove slová jeho učeníci šomrú, majú problém s prijatím Jeho učenia (6,60-61). To môže odzrkadľovať historické problémy s prijatím učenia o eucharistii medzi prvými kresťanmi. Šimon Peter a dvanásti však prijímajú Ježišove slová a spoznávajú, že jeho učenie vedie do večného života (6,67-69), čím evanjelista vyjadruje rešpekt k dvanástim a ich autorite, hoci zároveň naznačuje tragickú zradu jedného z nich (6,70-71).

Sviatok stánkov – jesenný židovský sviatok – tvorí **rámec rozprávaní** od 7. až po 10. kapitolu.Táto radostná slávnosť spojená počiatočne so zberom hrozna pripomínala život Izraelitov na púšti, keď museli prebývať v stanoch. Počas sviatku boli v Jeruzaleme vykonávané mnohé rituály a realizované procesie s prenášaním zapálených faklí (to malo pripomínať, ako Boh viedol v ohnivom stĺpe Izraelitov po púšti) a vylievaním vody po uliciach Izraela (to malo pripomenúť vodu, ktorá vytryskla z kameňa na púšti a uhasila ľudu smäd). Nadviazaním na tieto symboly Ježiš v polemických dialógoch so Židmi sa predstavuje ako ten, kto je darcom skutočnej živej vody, teda Ducha Svätého (7,37-39) a svetla sveta (8,12-19), ktoré je nevyhnutné k životu ale i k správnemu vnímaniu skutočnosti sveta.

Medzi dialógmi sa nachádza **rozprávanie o cudzoložnici (8,1-11)**, ktoré sa do evanjelia dostalo pravdepodobne neskôr z evanjeliovej tradície. V súčasnej podobe Evanjelia podľa Jána význam tohto rozprávania spočíva v naratívnej reflexii and hriechom a súdom, porov.: „*Kto z vás je bez hriechu, nech prvý hodí do nej kameň. […] Nik ťa neodsúdil? […] Ani ja a neodsudzujem. Choď a už nehreš!*“ (Jn 8,7-10). To je práve kľúčová téma pre 8. a 9. kapitolu.

V **9. kap.** je rozsiahle a symbolické rozprávanie o **uzdravení človeka slepého od narodenia**. Autor evanjelia pracuje so symbolom slepoty, ktorá je obrazom nevery. Čitateľ môže vidieť, ako sa človek počiatočne ponorený do tmy uzdravuje z telesnej i duchovnej slepoty a naopak, tí, ktorí o sebe tvrdili, že vidia (poznajú Božiu skutočnosť) odmietnutím Ježiša Krista upadajú do duchovnej slepoty. Prvýkrát evanjelista ukazuje, že viera v Ježiša Krista viedla na historickej úrovni k dramatickému oddeleniu kresťanstva od judaizmu (porov. 9,22).

Miestom ďalšej, dobre známej reči **(10,1-42)**, je chrám a kontext sviatku posvätenia chrámu (porov. 10,22). Kristus sa predstavuje ako ***Dobrý pastier***, čo bol starozákonný titul patriaci Bohu a Mesiášovi. Hovorí o sebe tiež ako o „*bráne*“ do ovčinca, ktorý je symbolicky spojený s chrámom. Ježiš sa teda opakovane predstavuje ako nový chrám (porov. Jn 1,14 a 2,19-22), teda ako privilegované miesto Božej prítomnosti. To Ježiš je symbolickým chrámom, ku ktorému putuje, podobne ako stádo oviec do ovčinca, spoločenstvo veriacich, ktorých Ježiš pozná po mene a ktorí sú verní jeho slovu.

Zakončenie znamení a predzvesť „hodiny“ (11,1-12,43) tvorí poslednú sekciu tejto prvej časti a obsahuje: znamenie vzkriesenia Lazára s protichodnými reakciami (11,45-46); pomazanie v Betánii (12,1-11); Ježišov vstup ako mesiášského kráľa do mesta svojho umučenia (12,12-19); predznamenanie univerzálneho vykúpenia symbolicky znázorneného príchodom Grékov (12,20-36); záverečnú reflexiu evanjelistu nad neverou Židov (12,37-43) a epilóg o podmienkach pravej viery (12,44-50). V 11. kapitole dochádza k vrcholu Ježišovho verejného účinkovania. Uskutočňuje sa siedme a zároveň najväčšie Ježišovo znamenie – **vzkriesenia Lazára**. Toto znamenie na jednej strane jedných privádza k viere

(11,45), no na druhej u iných vzbudzuje obavy, že doterajší poriadok pominie (11,46-52). Kvôli tomu sa vzkriesenie Lazára paradoxne a nepochopiteľne stáva priamym dôvodom rozhodnutia zabiť Ježiša (11,53). Opis znamenia je zarámovaný inklúziou, že Ježiš sa nachádzal na území za Jordánom (porov. 10,40), odkiaľ prichádza, keď sa dozvedá o Lazárovej chorobe. Po jeho vzkriesení opäť odchádza a verejne nevystupuje (porov. 11,54). Vzkriesenie Lazára ilustruje skutočný význam Ježišových slov, „*keď mŕtvi počujú hlas Božieho Syna a tí, čo ho počujú, budú žiť*“ (5,25) a zároveň odhaľuje pravdu, že Ježiš je pánom života (11,26), je „*vzkriesením a životom*“ (11,25). Vzkriesenie Lazára zostáva na úrovni znamenia, pretože predznamenáva víťazstvo nad smrťou samotného Krista, ale zároveň je dielom zjavujúceho sa Krista, pretože je dielom jeho lásky. Ten, kto je dotknutý láskou Ježiša, v skutočnosti nezomiera (porov. 11,3).

Zmienka o blízkosti sviatku paschy (porov. 11,55; 12,1), upozorňuje čitateľa na posledné udalosti Ježišovho života. V tomto svetle treba čítať aj **pomazanie Ježiša Máriou v Betánii (12,1-8).** Túto udalosť zaznamenávajú ešte ďalší dvaja evanjelisti (Mt 26,6-13; Mk 14,3-9), ale len v Evanjeliu podľa Jána je táto udalosť tak tesne spätá s Ježišovou smrťou a pohrebom. Ježiš predpovedá svoju smrť (12,77). Jeho **slávnostný vstup do Jeruzalema (12,12-19)** symbolizuje intronizáciu Ježiša ako mesiášskeho kráľa a prosba **niektorých Grékov (12,20-23),** otvára perspektívu univerzálnosti Ježišovho diela. Ježiš zároveň v Jeruzaleme, t.j. v najsvätejšom mieste pre Židov ukazuje zmysel približujúcej sa smrti na kríži – je to príchod jeho „*hodiny*“ (12,23-36), ako mimoriadneho momentu v dejinách spásy ľudstva, momentu vykúpenia človeka a zvelebenia Ježiša Krista, Božieho Syna.

V **12,37-50 sa nachádza epilóg**, záver prvej časti, ktorá opisuje Ježišovo verejné účinkovanie uzatvorené skrytím sa Ježiša (porov. 12,36). Dominujú tu dva motívy: i) Ježiš prichádza od Otca na svet, aby prostredníctvom svojho diela (vo svojich znameniach) priniesol svetlo – večný život; ii) mnohí adresáti Jeho zjavenia však zostali zaslepení, čo predpovedal prorok Izaiáš (porov. Jn 12,40).

2. ČASŤ: KNIHA CHVÁLY 13,1 – 20,31

Táto časť predstavuje vrchol zjavenia v Kristovej hodine, teda v mimoriadne milostivom momente, v ktorom Ježiš, tým „najdokonalejším“ spôsobom zjavuje samého seba. I v tejto časti, ktorú môžeme rozdeliť na tri segmenty (I. Rozlúčková reč Ježiša Jn 13 – 17; II. Ježišova Pascha – umučenie a vzkriesenie Jn 18 – 20; III. Ekleziálny dodatok Jn 21), nachádzame Ježišovo zjavenie vyvolávajúce ľudské reakcie. Teraz má však zjavenie iný charakter, než v prvej časti, v ktorej sa realizovalo primárne prostredníctvom znamení. V rozlúčkovej reči je to najmä prostredníctvom Ježišovej reči a jeho dialógu s učeníkmi, v Pasche Ježiša taktiež prostredníctvom dialógu (najmä s Pilátom), no kulminačným bodom zjavenia Ježišov kríž; v 20. a 21. kapitole sa Ježiš zjavuje ako zmŕtvychvstalý.

Ježišova rozlúčková reč (Jn 13 – 17) je najrozsiahlejším celkom v rámci evanjelia. Má až päť kapitol (takmer jedna štvrtina celého evanjelia). Rozpráva o udalostiach, ktoré sa uskutočnili v predvečer Ježišovho umučenia vo večeradle. To znamená, že udalostiam jedného večera evanjelista venuje päť kapitol, zatiaľ čo v predchádzajúcich dvanástich kapitolách obsiahol približne tri roky Ježišovho verejného účinkovania. Potom, ako Ježiš ukončil svoje verejné účinkovania a v reakcii na neveru sveta sa ukryl (porov. Jn 12,36), zostáva teraz len so svojimi, ktorých miloval „*do krajnosti*“ (Jn 13,1), teda maximálnou možnou mierou, ktorá dosiahla svoj vrchol a cieľ na kríži. Ježiš zostáva so svojimi učeníkmi vo večeradle a len im adresuje svoj testament, v ktorom sú sústredené aj tie témy, o ktorých Ježiš v synoptických evanjeliách hovoril počas verejného účinkovania.

Zvláštnosťou Ježišovej rozlúčkovej reči (Jn 13 – 17), ktorá sa uskutočňuje počas večere s učeníkmi (Jn 13,2), je to, že na rozdiel od Ježišovej paschálnej večere v synoptických evanjeliách tu nenachádzame ustanovenie eucharistie a omnoho väčší dôraz je položený na Ježišovu reč a jeho dialógy s učeníkmi.

Celá rozlúčková reč sa skladá z piatich koncentricky usporiadaných častí. Začína sa opisom Ježišovho umytia nôh učeníkom (Jn 13,1-30) a končí sa jeho veľkňazskou modlitbou (Jn 17). Medzi týmito dvomi činnosťami sa nachádzajú tri Ježišove reči adresované jeho učeníkom: I) Prvá Jn 13,31 14,31; II) Druhá – centrálna 15,1 – 16,4a; III) Tretia 16,4b-33. Stredom týchto rečí je pasáž Jn 15,12-17, ktorá odhaľuje, že Ježišova smrť za ľudí je prejavom tej najväčšej možnej lásky (porov. Jn 15,13).

Celá rozlúčková reč je vytvorená podľa schémy – vo Svätom písme rozšíreného (porov. Gn 27,27-29.38-40; Gn 47,29 – 49,33; Dt 33; Joz 23 – 24; 1 Kr 2,1- 10; Tob 14,1-11; 1 Mach 2,49-70; Lk 22,14-38; Sk 20,17-38) – literárneho žánru rozlúčková reč, nazývaného aj testamentom. Tento literárny žáner predstavuje poslednú vôľu hlavnej postavy, ktorá ju predkladá svojim potomkom alebo nasledovníkom v kontexte blížiacej sa smrti. Keď si uvedomuje koniec svojho života, rekapituluje svoju minulosť, predkladá pozostalým prikázania, ktoré majú zachovávať a predznamenáva ich budúcnosť, ktorá bude závisieť práve od toho, aké ponaučenie si zoberú z minulosti umierajúceho a či si vezmú do srdca jeho napomenutia. Cieľom rozlúčkovej reči je zvýrazniť významnosť hlavnej postavy a zároveň ukázať hlavné piliere života jeho potomkov po jeho smrti. Autor Evanjelia podľa Jána v týchto textoch predkladá čitateľom svojho evanjelia poučenia, ktoré majú tvoriť základ ich kresťanského života v popaschálnom (poveľkonočnom) období Cirkvi, teda v takom, v ktorom žijeme aj my.

Ježišova smrť nie je ukázaná ako definitívny koniec ale ako „*odchod*“ k Otcovi, prechod z tohto sveta k Bohu (porov. Jn 13,1.3.36; 14,1; 16,5; 16,28), čo je dôležité v kontexte veľkej noci – Paschy (po hebr. *pesach* znamená prechod). Ježiš **umýva nohy učeníkom** (13,1-20). Táto jeho činnosť je úplným prevrátením vtedajších zvyklostí, keď práve učeníci mali umývať nohy svojim učiteľom v uznaní ich

autority. Ježiš ale prijíma služobný postoj, proti čomu Peter prirodzene protestuje (13,6-10). Ježiš mu vysvetľuje pravý význam tejto činnosti, ktorá symbolizuje kresťanskú službu a pokoru (13,16-17) a zároveň aj očistenie prostredníctvom Ježišovej smrti na kríži (13,8). Učeníci sú už do istej miery čistí vďaka Ježišovej náuke (porov. 15,3), no Ježišova smrť prináša absolútne očistenie, na ktorom môžu mať učeníci údel, ak aj do svojho života prijmú kresťanský postoj pokory a služby, ku ktorému ich Ježiš vyzýva (13,14-16).

Atmosféra lásky a sebaobetovania je narušená vedomím, že jeden z najbližších učeníkov Ježiša ho zradil (13,2.11.18.21-30). Po tom, ako Judáš opúšťa Majstra a okruh najbližších učeníkov (opúšťa svetlo a vchádza do tmy - 13,30), môže Ježiš predniesť svoj testament tým verným a blízkym učeníkom.

V **prvej rozlúčkovej reči (13,31 – 14,31),** Ježiš predkladá učeníkom náuku, ktorá im pomáha vysporiadať sa s pocitom opustenosti. Učeníci po ukončení Ježišovho verejného účinkovania sa musia vyrovnať s faktom fyzickej neprítomnosti Mesiáša, v ktorého uverili a ktorého nasledovali (porov. 13,33). Ježiš ich povzbudzuje a ich pocit osamelosti a smútku im pomáha prekonať prísľubom svojho návratu, svojej parúzie (porov. 14,1-3). Zároveň ich uisťuje, že nebudú opustení, lebo im bude daný Tešiteľ (po gr. *parakletos*) Duch Svätý, ktorý bude prebývať v nich (14,15-21) a nedovolí, aby sa čokoľvek stratilo z Ježišovej náuky (14,25-26).

Druhá rozlúčková reč (15,1 – 16,4a) sa zaoberá témou prenasledovania učeníkov (15,18 – 16,4a), ktoré súviselo so zložitými vzťahmi prvých kresťanov (najmä z jánovskej obce) s judaizmom sprevádzanými nenávisťou, neraz spojenou aj s násilím (porov. 16,2). V Ježišovej reči je táto nenávisť voči učeníkom zo strany „sveta“ (kolektívny symbol neveriacich v Ježiša) vysvetľovaný ako súčasť nasledovania Ježiša (15,18-20). Odpoveďou učeníkov na nenávisť neveriaceho sveta je jednota s Ježišom zobrazená alegóriou o viniči a ratolestiach, ako i vzájomná láska v spoločenstve, ktorej nie je cudzí ani obetavý heroizmus (15,12-17).

Tretia rozlúčková reč (16,4b-33) reflektuje pocit smútku a rozčarovania (16,20.22), ktorý má dva dôvody: odchod Ježiša a odcudzenie sa prostredia, v ktorom učeníci žijú. Ježiš však ukazuje, že jeho odchod bol nevyhnutný na to, aby sa mohla začať nová etapa v živote cirkvi a v dejinách spásy (16,5-15) a zároveň ukazuje, že po smútku z odcudzenia príde radosť zo vzkriesenia (16,20-22), nádej opierajúca sa na fakte, že Ježiš je víťaz (16,31).

V **Ježišovej veľkňazskej modlitbe (Jn 17)** môžeme vidieť, ako sa Ježiš na záver rozlúčkovej reči pred svojím zajatím obracia k Bohu, aby sa modlil za seba (17,1-5), za svojich učeníkov (17,6-9), i za tých, ktorí v neho uveria vďaka službe Cirkvi (17,20-26).

Nasleduje **najvyššie zjavenie hodiny v utrpení, smrti a vo zmŕtvychvstaní** (18-20), ktoré môžeme rozdeliť do piatich scén: i) Ježiš v Getsemanskej záhrade (18,1-11); ii) Ježiš pred najvyšším veľkňazom (18,12-27); iii) Ježiš pred Pilátom alebo rímsky súd (18,28-19,16a); iv) Ježiš je ukrižovaný a zomiera (19,16b-37); v) Ježiš vstal z mŕtvych (20,1-29). Po nich nasleduje prvý záver evanjelia (20,30-31).

Kapitoly 18 a 19 predstavujú opis zajatia, smrti a pochovania Ježiša od jeho zajatia v záhrade (18,1) až po jeho pochovanie v záhrade (19,41). Táto inklúzia, t.j. zarámovanie rozprávania záhradou prirodzene mnohým starovekým i novovekým komentátorom tohto evanjelia pripomínalo prvú biblickú záhradu (rajskú záhradu) a tento fakt interpretovali tak, že evanjelista chcel ukázať na to, že Ježišovou smrťou a vzkriesením dochádza k novému stvoreniu. Okrem toho evanjelista sa snaží ukázať ešte iné teologické dôrazy tejto udalosti. Namiesto smrti a zmŕtvychvstaní hovorí o „vyzdvihnutí" (po gr. *hypsoō* 3,24; 8,28; 12,28). Tento termín bol v prvotnej cirkvi používaný na pomenovanie zvelebenia Ježiša (Jn 5,31). Evanjelista vedome aplikuje tento termín na ukrižovanie Ježiša, aby ukázal, že smrť, vzkriesenie a zvelebenie tvoria jednotu. Okrem toho tento termín v gréckom preklade Starého zákona (tzv. Septuaginte) pomenúval intronizáciu kráľa, čím Evanjelium podľa Jána zvýrazňuje Ježišovu kňazskú hodnosť.

Celkovo v opise umučenia Evanjelium podľa Jána eliminuje momenty pokorenia Ježiša a zvýrazňuje jeho mesiášsku a kráľovskú hodnosť. V **opise zajatia (18,1-11)** Ježiš nie je predstavený ako bezmocná obeť, ale drží všetko pevne vo svojich rukách a má moc nad situáciou. **Vypočúvanie pred Annášom** zvýrazňuje verejný charakter Ježišovho zjavenia uprostred svedkov (Jn 18,19-20). Evanjelium podľa Jána vynecháva proces pred veľradou, ale rozvíja **súdny proces pred Pilátom** (Jn 18,28 – 19,16), ktorý má charakter zjavujúceho dialogu, počas ktorého sa Ježiš zjavuje ako kráľ, čo Pilát (nevedomky) svojím konaním potvrdzuje.

V **opise ukrižovania** 19,17-42 evanjelista zvýrazňuje, že Ježiš má moc nad smrťou a sám dobrovoľne na kríži napĺňa dielo spásy. Ježiš sám nesie kríž až na Golgotu (19,17). Z kríža zanecháva svojmu učeníkovi testament, v ktorom Máriu menuje za matku všetkých veriacich (19,26-27). Slová „*je dokonané*" (19,30) zvýrazňuje, že Ježišova láska dosiahla spásny koniec / vrchol. Krv a voda z Ježišovho prebodnutého boku (19,31-37) symbolizujú spásny účinok jeho smrti. Zmienka o očitom svedectve milovaného učeníka (19,35-37) signalizuje, že dielo spásy nachádza svoje ovocie uprostred Cirkvi, ktorú tento svedok reprezentuje.

Vzkriesenie (20,1-9) – v tejto perikope sa nachádza opis zjavenia sa vzkrieseného Krista. V tomto texte upriamuje evanjelista hlavnú pozornosť na formovanie sa viery učeníkov vo vzkriesenie. Kapitola 20. obsahuje dve paralelné scény: jednu pri hrobe (20,1-18) a druhú vo večeradle (20,19-29).

Pri prázdnom hrobe sa rodí viera učeníkov – Petra a Jána. Utrápená Mária prichádza k viere až po stretnutí sa so zmŕtvychvstalým Ježišom. Vo večeradle, kde sa nachádzajú učeníci zo strachu za zatvorenými dverami, nasleduje vyznanie viery, keď sa zjavuje vzkriesený Pán. Tomáš, neprítomný v spoločenstve pri prvom zjavení sa zmŕtvychvstalého, prichádza k viere až po pochybnostiach. Zmŕtvychvstalý tu zvýrazňuje hodnotu viery tých, ktorí „*nevideli a uverili*“ (20,19), čo sa vzťahuje na čitateľov evanjelia, teda kresťanov tzv. druhej generácie, ktorí už neboli očitými svedkami Ježiša, ale boli odkázaní na svedectvo iných.

Záver 20,30-31 - Tieto dva verše predstavujú cieľ evanjelia, so zmienkou o zámere vyrozprávaných znamení: „*Ale toto je napísané, aby ste verili, že Ježiš je Mesiáš, Boží Syn, a aby ste vierou mali život v jeho mene*“. Grécka konštrukcia tejto vety zvýrazňuje, že cieľom evanjelia je prehĺbenie viery čitateľov evanjelia.

Po tomto závere nasleduje tzv. **dodatok (21,1-25)**, ktorý ma ekleziologický význam, teda zameriava sa na charakter a črty prvotného kresťanského spoločenstvom. Určite bol doplnený do prvotnej podoby evanjelia neskorším redaktorom, ktorý tak chcel viac zvýrazniť význam evanjelia pre Cirkev a zároveň reagovať na niektoré jej problémy, napríklad na problém nedostatočného chápania apoštolskej autority (porov. Jn 21,15-19) ako aj problém smrti hlavnej autority jánovskej cirkevnej obce – milovaného učeníka (porov. Jn 21,20-23).

Táto kapitola opisuje galilejské kristofánie (zjavenia sa vzkrieseného Krista), ktoré sú nezávislé od Jeruzalemských kristofánií, predstavených v predchádzajúcej kapitole. Dodatok je vytvorený z troch pomerne voľne prepojených scén: zázračný rybolov (21,1-13); udelenie Petrovi pastierskeho úradu v Cirkvi (21,15-19) a opísanie budúcnosti milovaného učeníka (21,20-23). Dodatok i celé evanjelium sa končí druhým záverom (21,24-25).

Zázračný rybolov Jn 21,1-13 a plná neroztrhnuteľná sieť sú symbolom poslania Cirkvi a jej jednoty. Tento opis udalosti je podobenstvom misie Cirkvi, ktorá je bez jednoty so zmŕtvychvstalým kristom neúčinná. Zároveň tento opis úpriamuje pozornosť na dve postavy – milovaného učeníka a Petra – ako dvoch reprezentatov charizmatického a oficiálneho úradu Cirkvi. Spoločné jedlo po rybolove má eucharistické črty – učeníci, ktorí prijímajú z rúk Ježiša ryby a chlieb symbolizujú Cirkev, ktorá bude kŕmená samotným Pánom.

V opise **udelenia pastierskeho úradu Petrovi 21,15-19** trikrát zopakovaná otázka Ježiša je narážkou na trojnásobnú zradu Ježiša Petrom. Liekom na zradu a zároveň základným pilierom pastierskeho úradu má byť Petrova láska, ktorá podobne ako Pána vedie Petra až k obetovaniu života za Cirkev.

Osud milovaného učeníka (21,20-23) Záver života milovaného učeníka je predstavený ešte záhadnejším spôsobom než Petrova budúcnosť. Presvedčenie, že milovaný učeník nezomrie, kým nenadíde parúzia, mohlo vyplývať z nesprávneho pochopenia o príchode Pána do života veriaceho (porov. 14,23). Smrť milovaného učeníka mohla vyvolať aj otázky o odôvodnenosti očakávania Pánovho opätovného príchodu, čo redaktor evanjelia vysvetľuje nesprávnym pochopením Ježišových slov. Je to potvrdenie prítomnosti viacvýznamovosti a nepochopenia v texte evanjelia.

Druhý záver evanjelia (21,24-25) Epilóg na konci 20. kapitoly (vv. 30n) obsahoval dôležité posolstvo súvisiace s teológiou knihy, zatiaľ čo záver v Jn 21 sa viac zameriava na otázku autorstva. Dalo by sa povedať, že Jn 21,25 odkazuje na Jn 20,30, hoci v Jn 21,25 sa vynecháva kľúčový teologický termín znamenie, pričom sa s nadsázkou konštatuje nemožnosť opísať Ježišovu pozemskú činnosť. Môže to byť forma obrany štvrtého evanjelia pred obvineniami z neúplnosti pri porovnaní s ostatnými evanjeliami. Dodatok, ktorý sa nachádza v 21. kapitole Jánovho evanjelia, ukazuje, že Evanjelium podľa Jána podliehalo redakčným zásahom aj po tom, ako ho evanjelista zapísal. Urobili to Jánovi učeníci, pre ktorých bol Pánov milovaný učeník očitým svedkom Ježišovej pozemskej činnosti.